

İMÂDÜDDİN NESİMÎ'YE AİDİYETİ ŞÜPHELİ BİR GAZEL ÜZERİNE İNCELEME*

Murat ASLAN**

Öz: İmâdüddin Nesîmî 14-15. asrın önemli şairlerinden biridir. Klasik Türk edebiyatında oldukça etkili olan Nesîmî genel olarak Hurufilik, vahdet ve aşk konusunda şiirler kaleme almıştır. Onun ünü ve etkisi, bazı şairlerin Nesîmî mahlasıyla şiirler yazmalarına neden olmuştur. Bu durum, şairin orijinal şiirlerini tespit etme hususunda birtakım güçlüklerle karşılaşılmasının temel sebebidir. Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ını tenkitli neşre hazırlayan Hüseyin Ayan, Nesîmî mahlaslı şiirleri incelemiş ve yüzlerce şiiri şüpheli bulmuştur. Bununla beraber onun neşri de bazı hatalar barındırmaktadır. Bu çalışmada, Ayan neşrinde bulunan 440 numaralı 51 beyitlik gazelin büyük ihtimalle Nesîmî'ye ait olmadığı öne sürülmektedir. Öncelikle *Nesîmî Divanı* 'nın yazma nüshaları incelenmiş ve ilgili şiir tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulunan şiirlerden hareketle yeni bir tenkitli metin oluşturulmuştur. Ardından bu gazelin Nesîmî'ye ait olamayacağı konusu kelime kadrosu, konu ve üslup bağlamında tartışılmıştır. Sonuç olarak Ayan neşrinde 440 numaralı gazel olarak yer alan şiirin Nesîmî'ye ait olmadığı kanaatine varılmıştır. Bundan hareketle ilgili gazelin *Nesîmî Divanı* üzerine yapılan çalışmalarda divanın dışında tutulması önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Nesîmî, Nesîmî Divanı, tenkitli neşir, Hüseyin Ayan, Hurufilik.

An Analysis of a Ghazal with Uncertain Attribution to Imaduddin Nesîmî

Abstract: Imaduddin Nesîmî is one of the most important poets of the 14th to 15th centuries. Nesîmî's fame and influence led some poets to compose poems under his pseudonym Nesîmî. This is why scholars encounter difficulties in identifying the poet's authentic works. Hüseyin Ayan, who prepared a critical edition of Nesîmî's Turkish Divan, examined poems written under the pseudonym Nesîmî and identified hundreds of suspicious works. However, this edition also contains some errors. This paper argues that the 51-couplet ghazal numbered 440 in the Ayan publication probably does not belong to Nesîmî. We primarily examined the manuscript copies of Nesîmî's *Divan* and identified the relevant poem. Then, based on the identified manuscripts, a new critical text was established. The

* Atıf Bilgisi / Citation: Aslan, M. (2026). İmâdüddin Nesîmî'ye Aidiyeti Şüpheli Bir Gazel Üzerine İnceleme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 121-140.

Geliş ve Kabul Tarihleri / Date of Arrival and Acceptance: 31.01.2025 - 25.05.2026

Bu makale Turnitin benzerlik programı ile kontrol edilmiştir. / The article was checked with Turnitin.

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar / The authors provide the following information.

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics: Bu çalışmada Committee on Publication Ethics (COPE) kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Yazarların Katkı Oranı / Authors' Contribution Rate: Bu makale tek yazarlıdır.

** Arş.Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, Türkiye. E-Posta: murataslan@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8376-3780

argument that this ghazal does not belong to Nesîmî was discussed in terms of vocabulary, thematic structure, and style. As a result, it was concluded that the poem listed as ghazal number 440 in the Ayan publication does not belong to Nesîmî. It is suggested instead that the ghazal in question should be excluded from Nesîmî's *Divan*.

Keywords: Classical Turkish literature, Nesîmî, Nesîmî's *Divan*, critical publication, Huseyin Ayan, Hurufism.

Giriş

İmâdüddîn Nesîmî 14-15. yüzyılın önde gelen Türk şairlerinden biridir. *Türkçe Divan*, *Farsça Divan* ve *Mukaddimetü'l-Hakâyık* adlı eserlerin sahibi olan şair genel olarak aşk, vahdet ve Hurufilik konularına ağırlık vermiştir (Bilgin, 2007, ss. 3-5). Henüz hayattayken ünlenen Nesîmî, ölümünden sonra da diğer şairler tarafından sevilmiş ve pek çok kez tanzir edilmiştir ('Ömer Bin Mezîd, 1995, ss. 171-181; Edirneli Nazmî, 2017, ss. 181-210). Muhîti, Arşî ve Misâlî gibi Hurufî şairlerin de şiir konusunda Nesîmî'yi takip ettikleri bilinmektedir (Aslan, 2021, ss. 100-113). Nesîmî'ye dair büyük ilgi, onun eserlerinin pek çok yazma nüshasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hatta bazı şairler Nesîmî mahlasını kullanarak şiirler kaleme almışlardır (Ayan, 1971, s. 74). Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ını neşre hazırlayan Hüseyin Ayan (2020), geç dönemde istinsah edilen el yazması divanlarda ve bazı cönklerde Nesîmî'ye atfedilmiş 395 gazel, 55 tuyug, 10 murabba, 5 muhammes, 3 müstezad ve 3 beyiti şüpheli bulduğunu söylemekte, ancak bunları metnine dâhil edip etmediğini açık bir şekilde ifade etmemektedir. "Her ne kadar Seyyid Nesîmî'ye ait şiirler bu çalışmamızda esas sahibini bulmuş iseler de diğerleri araştırmacılarını beklemektedirler" ifadesiyle söz konusu şüpheli şiirlerin Ayan neşrinde yer aldığı anlaşılmaktadır (Ayan, 1971, s. 74). Son yıllarda bazı araştırmacılar, yeni bulunan yazma divanlardan ve çeşitli mecmualardan hareketle Nesîmî'ye atfedilen gazelleri yayımlamaktadırlar (Köksal, 2000; Köksal, 2009; Kalyon, 2015; Yıldız, 2019; Zülfe, 2005; Karakaş, 2019; Tuğluk, 2019; Fidan, 2020; Özdemir, 2020; Karakoç, 2020) fakat ilgili şiirlerin gerçekten Nesîmî'ye ait olup olmadıklarını belirlemek üzere tenkide tabi tutulmaları bir zorunluluktur. Ayrıca Hüseyin Ayan neşri bazı hatalar barındırmaktadır. Bunun en belirgin örneği, Penâhî'nin *Şehriyarnâme*'sine ait bir kısmın Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ına 3 numaralı mesnevi olarak dâhil edilmesidir (Ayan, 2020, ss. 159-170; Penâhî, 2019, ss. 195-210; Erdoğan, 2015, s. 383).

Klasik Türk edebiyatının temel malzemesi yazma nüshalardır. Bu nüshaların çoğu ise müellif hattı olmayıp çeşitli müstensihlerin kaleme aldığı metinlerdir. Müstensih ihmalleri ya da çoğaltılan divanın tenkide tabi tutulmaması dolayısıyla yazma nüshalar arasında bazı hataların ortaya çıktığı; böylece şairlerin divanlarında, kendilerine ait olmayan şiirlerin yer aldığı bilinmektedir. İsmail Hakkı Aksoyak (2005), Muhsin Macit (2017), Cenk Açıkgöz (2017), Hasan

Kaplan (2018) ve Fatih Köksal (2024) gibi araştırmacılar ilgili makalelerinde söz konusu hatalara dikkat çekmişlerdir.

Bu çalışma, Hüseyin Ayan neşrinde 440 numaralı gazel olarak yer alan 51 beyitlik şiirin İmâdüddîn Nesîmî'ye aidiyetini sorgulamaktadır. Çünkü bu gazel, kelime kadrosu, konu ve üslup açısından Nesîmî'nin diğer şiirlerinden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır.

Hüseyin Ayan, bu çalışmaya konu olan gazelin, tenkitli metne esas aldığı 10 metin arasından yalnızca Isparta nüshasında bulunduğunu belirtmektedir (2020, s. 732). Gazel Selman Mümtaz (1926), Hüseyin Mehmedzâde Sadık (1387), Xelil Yusifli (2005) ve Gazanfer Paşayev (2019) neşirlerinde yer almamaktadır. Söz konusu şiiri bulmak üzere şaire ait *Türkçe Divan*'ın 33 yazma nüshası üzerinde araştırma yapılmış, bunların üçünde "Eger sen bendeseñ tanı Hüdânı / Hüdâ vü hem Muhammed Muştafânı" matlâlı şiir bulunmuştur¹. İlgili gazelin bulunduğu yazma Nesîmî divanlarına ait künyeler ve bilgiler şöyledir:

A Nüshası: Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu. No: 00046. Eserin istinsah tarihi belli değildir. Gazel, yazma eserin 120b ile 122a sayfaları arasında bulunmaktadır.

B Nüshası: Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü. Bölge Yazma Eserler. No: BY0000003720. Gazel 170b-171b sayfalarındadır. Metnin istinsah tarihi 971/1563/1564'tür. Eserin görsellerinde 172 numaralı varak eksiktir. Dolayısıyla gazelin tamamını bu yazma nüshanın görsellerinden takip etmek mümkün değildir. Hüseyin Ayan'ın Isparta nüshası olarak kullandığı metnin bu nüsha olduğu anlaşılmıştır (2020, 122-123). 1994 yılında Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi'nden 1692 elyazması eserin Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ne nakledildiği bilinmektedir. O hâlde *Nesîmî Divanı*'nın bu nüshasının da Konya'ya Isparta'dan gönderildiği açıktır.

C Nüshası: Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane. Milli Kütüphane Yazmalar. No: 06 Mil Yz A 3327. Eserin istinsah tarihi 1225/1810'dur. Gazel yazma nüshanın 120b-122a sayfaları arasında yer almaktadır.

Nesîmî'ye aidiyeti bağlamında değerlendirilmeden evvel, bu çalışmaya konu olan gazelin tenkitli metninin hazırlanması gerekmektedir.

Bahsi geçen üç yazma nüshanın göz önünde bulundurulduğu tenkitli metin aşağıda yer almaktadır. Görüleceği üzere, yazmalar arasında bazı söyleyiş farklılıklarının dışında ciddi ayrımlar söz konusu değildir.

¹ Araştırma örnekleminin şeffaf bir şekilde görülebilmesi için çalışmaya dâhil edilen 33 yazma nüshanın tümü kaynakçada belirtilmiştir.

1. Gazelin Tenkitli Metni

1. Eger sen bendeseñ tanı Hudānı
Hudā vü hem Muhammed Muştafānı
2. Be-dīv atlar minüp² atlas giyerdüm³
Dutam didüm ser-ā-ser bu cihānı⁴
3. Yiyüp içüp hemiše ‘ayş iderdüm
Alurdum dünyede⁵ gönüm seveni
4. Ferāgat dünyenün⁶ nīk ü bedinden
Oturmuşdum yine bir gün nihānı
5. Meni⁷ dutdı damarımdan⁸ ısıtma
Yaduma getirüp ölüm nişānı
6. Süñügüm⁹ titreşür beñzüm şarardı
Kırdı kıymadı damarda kıanı
7. Benüm bir lahzada nuṭkum dutıldı
Başum üste¹⁰ oḥudılar¹¹ Kurānı
8. Tudaklarum¹² kurur bilmem ne diyem
Tanımaz oldum uş yaḥşı yamanı
9. Şuyı ağzuma panbuğlan koyarlar
Na-gāh geldi maña¹³ ‘aqlum revānı
10. Göz açdum dört yanum gördüm ḥalā’ik
Yığılmış üstüme¹⁴ pīr ü civānı
11. Dilüm hīç söylemez gönüm içinde
İşāret bilmezem çağıram anı

² minüp: binüp, A, C.

³ giyerdüm: giderdüm, B.

⁴ Beyit B nüshasında yoktur.

⁵ dünyede: dünyāda, A, C.

⁶ dünyenün: dünyānıñ, A.

⁷ meni: beni, A, C.

⁸ damarımdan: diyārumdan, B.

⁹ süñügüm: sümügüm, B.

¹⁰ üste: üstine, B.

¹¹ oḥudılar: okudılar, B.

¹² tudaklarum: dudaklarım, A, C.

¹³ maña: baña, B.

¹⁴ üstüme: üstüne, B.

12. Didüm ne işe geldün¹⁵ kâbîzu'r-rûh
Didi kabz itmege rûh-ı revânı
13. Didüm bir dem amân vir bu fakîre
Didi hîç kimseye virmen amânı
14. Gözüm bahar¹⁶ iken hîç bahmaz¹⁷ oldu
Ki tahkîk oldu uş ölüm nişânı
15. Ayağum gâh çeküp gâh uzadurdum
Vücüdümde nefes kalmadı hanı¹⁸
16. Kim aydur öldi kim dir cânı vardır¹⁹
Görürler yüregüm kıpar revânî
17. Bu hâlet geldi başa ahî öldüm
Meded didüm ta bilmez kimse hanı²⁰
18. 'Amelden özge maña²¹ yâr yoğdur²²
Getürdi boğaza almağa cânı
19. Zen ü ferzendlerüm kıvm ü kırabet
Menümçün²³ kıması ider figânı
20. Oğul uşaklarum²⁴ çığırdı cümle
İşitdüm ol zamânda gördüm anı
21. Hâlâlüm el urup yüzini yırttı
Şaçuñ yolup ider her dem figânı
22. Kılağum işidür her ne ki²⁵ dirler
Cevâbın virebilmen²⁶ 'aql hanı²⁷
23. Kefen istemege gassâla varup

¹⁵ geldün: geldi, A, C.

¹⁶ bahar: baķar, A, C.

¹⁷ bahmaz: baķmaz, A, C.

¹⁸ Vücüdümde nefes kalmadı hanı: Görürler yüregüm kıpar revânî, A. Mısra C nüshasında yoktur.

¹⁹ Bu mısra A ve C nüshasında yoktur.

²⁰ hanı: kıanı, A, C.

²¹ maña: baña, A, C.

²² yoğdur: yokdur, B.

²³ menümçün: benümçün, A, C.

²⁴ uşaklarum: uşaklarum, B.

²⁵ ki: -B.

²⁶ virebilmen: virebilmem, A.

²⁷ hanı: kıanı, A, C.

Diyirler kim²⁸ revānī yuyuñ anı

24. Şoyındı yuyıcı geldi revānī
Kulağuma gelür halkuñ fiğānı

25. Diri iken meni²⁹ isterler idi
Ölende ‘arz ider maña³⁰ yabanı

26. Ölü yüzi şovuğdur³¹ kimse bañmaz³²
‘Aķıbet unıdurlarmış olanı

27. Çıhardılar³³ meni³⁴ evüm içinden
Apardılar meni³⁵ halkdan nihānī

28. Menüm³⁶ halvetde şoydılar gıyesüm
Ne ‘aybum var ise gördiler anı

29. Çü rañtumu çıhardı yire yığdı
Yumurladı³⁷ yuyıcı aldı anı

30. Biri şu töküben³⁸ birisi yuyar
Temāşā kıldılar halkuñ kalanı

31. Meni³⁹ çün yuyıcı yudı arıtdı
Yine boynuma giydürdi kefeni⁴⁰

32. Çü tikdi çolğadı tábūta şaldı
Meni⁴¹ dört kimse götürdi revānī

33. Kimi öñümce ağlar kimi vāy dir

²⁸ kim: kimi, B.

²⁹ meni: beni, A, C.

³⁰ maña: baña, A, C.

³¹ şovuğdur: şovuğdur, A, C.

³² bañmaz: bakmaz, C.

³³ çıhardılar: çıkardılar, A, C.

³⁴ meni: beni, A, C.

³⁵ meni: beni, A, C.

³⁶ menüm: benüm, A, C.

³⁷ yumurladı: yumurladı, A, C.

³⁸ töküben: döküben, A, C.

³⁹ meni: beni, A, C.

⁴⁰ B nüshasının görsellerinde bir varak eksiktir. Dolayısıyla şiirin geri kalanı B nüshasından takip edilememiştir. Hüseyin Ayan’ın tenkitli neşirde yalnızca B nüshasını kullanmasından dolayı ilgili nüshadaki eksik beyitler Ayan neşri vasıtasıyla tamamlanmıştır. Nüshalar arasındaki farklar gösterilirken bu kısımdan sonra rumuz olarak B yerine HA (Hüseyin Ayan) kullanılacaktır.

⁴¹ meni: beni, A, C.

Ölüm kıymaz kamu yahşı yamanı

34. Mü'ezzin bang ider söyler şalâ dir
İşitdi hâş u 'âm didi şalânı

35. Meni⁴² indürdiler kabrüm içine
Kesek balçığ⁴³ ile örtüp revânî

36. Çü Qur'an oğudılar⁴⁴ ol zamânda
Du'â kıldı kamu yahşı yamanı

37. Olar gitgeç⁴⁵ kulağum ün işitdi
Kim ol Münker Nekir geldi revânî

38. Didiler maña⁴⁶ kim Rabbüni söyle
İlâhı andum anda Muştafânı

39. Didiler söyle⁴⁷ yaz her ne kılıpsan
Didim dîvîd kalem kâğıdı hanı⁴⁸

40. Didi ağzuñ devât barmağ⁴⁹ kalemdür
Kefen kâğıd⁵⁰ durur tîz yazğıl anı

41. Evel yazdum ne kim hayrum var idi
Özüm şād⁵¹ öz işüme şādumânî

42. Didiler şerrüni dañı yaz imdi
Şerüm yoğdur⁵² kabûl itmezler anı

43. Didiler kim güvâh olsa ne dirsen
Didüm kıalmaz sözüm peydâ nihânî

44. Elüm ayağlarum virdi güvâhı
Ne kim kılmış idüm yahşı yamanı

45. Hasenâtum ziyâde geldi Hâkdan
Azâd oldum şükür kıldum revânî

⁴² meni: beni, A, C.

⁴³ balçığ: balçık, A, C.

⁴⁴ oğudılar: okudılar, A, C.

⁴⁵ gitgeç: gitdi, A, C.

⁴⁶ maña: baña, A, C.

⁴⁷ söyle: söyle, A, C.

⁴⁸ Didim dîvîd kalem kâğıdı hanı: Didüm devât-ı kalem kâğızı hanı, HA.

⁴⁹ barmağ: barmaq, A, C.

⁵⁰ kâğıd: kâğız, HA.

⁵¹ şād: şādî, A, C.

⁵² yoğdur: yokdur, A, C.

46. Anuñ⁵³ kim olmasa doğru cevābı
Çekerler alınā⁵⁴ dāğ u nişānı⁵⁵
47. Kalur dā'im 'azāb içinde bed-ḥāl
Cehennemdür anuñ mülk ü mekānı
48. Zebāniler döger odlu çomağlar⁵⁶
İlāhī kimseye gösterme anı
49. Bir akça⁵⁷ kimseye şarf itmez idüm
Koyup vardum kamu māl u cihānı⁵⁸
50. Ne kim māl⁵⁹ sa'yüm ile yıgımış idüm
Bıraḥup⁶⁰ kamasın koydum kalanı
51. Maña⁶¹ ḥayr itdügüm kaldı Nesīmī
Ki Hāk yarlıgaya ḥayr eyleyenı

2. Gazelin İmâdüddîn Nesîmî'ye Aidiyetini Şüpheli Hâle Getiren Hususlar

2.1. Kelime Kadrosu

Çalışmaya konu olan gazel konusunda dikkati çeken ilk husus, bu şiire has kelimelerin yoğunluğudur. Yapılan incelemelerde, ilgili gazelde yer alıp diğer şiirlerde yer almayan 29 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeleri şiirde geçme sıklığıyla gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 1. Yalnızca 440 Numaralı Gazelde Bulunan Kelimeler

Kelime	Divan'da Bulunma Sayısı	Kelimenin Bulunduğu Şiir Birimi
ısıtma	1	G. 440/5
sünüg	1	G. 440/6
damar	1	G. 440/6
kabız	1	G. 440/12
bogaz	1	G. 440/18
zen	1	G. 440/19

⁵³ anuñ: anuñçün, HA.

⁵⁴ alınā: alına, B.

⁵⁵ dāğ u nişānı: dāğ-ı nişānı, HA.

⁵⁶ çomağlar: çomaklar, C.

⁵⁷ bir akça: bıraḥma, HA.

⁵⁸ māl u cihānı: māl-i cihānı, HA.

⁵⁹ māl: mālı, HA.

⁶⁰ bıraḥup: bıraḡup, A, C.

⁶¹ maña: baña, A, C.

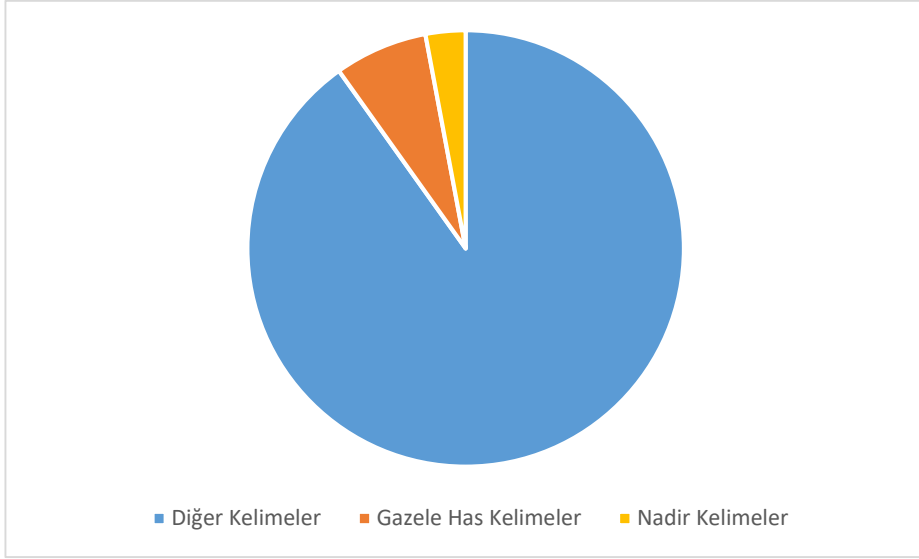
karâbet	1	G. 440/19
ogul	1	G. 440/20
uşak	1	G. 440/20
çıgırış-	1	G. 440/20
virebil-	1	G. 440/22
gassâl	1	G. 440/23
sovuh	1	G. 440/26
yumurla-	1	G. 440/29
çolga-	1	G. 440/32
tâbût	1	G. 440/32
bank	1	G. 440/34
kabr	1	G. 440/35
balçığ	1	G. 440/35
gitgeç	1	G. 440/37
Münker	1	G. 440/37
Nekir	1	G. 440/37
zebânî	1	G. 440/48
çomag	1	G. 440/48
kabz	1	G. 440/12
yu-	1	G. 440/23
yığ-	3	G. 440/10, G. 440/29, G. 440/50
kefen	3	G. 440/23, G. 440/31, G. 440/40
yuyıcı	3	G. 440/24, G. 440/29, G. 440/31
akça	1	G. 440/49

Bununla beraber söz konusu gazelde geçen bazı kelimeler ise *Nesîmî Divanı*'nda oldukça az kullanılmıştır. Ayan neşrinde dört defadan az kullanılıp da 440 numaralı gazelde yer alan kelimeler şu şekildedir:

Tablo 2. 440 Numaralı Gazelde Bulunup Divan’da 4 Defadan Az Geçen Kelimeler

Kelime	Divan’da Bulunma Sayısı	Kelimenin Bulunduğu Şiir Birimi
kesek	2	M. 1/10, G. 440/35
sarar-	2	G. 326/9, G. 440/6.
kurıt-	2	G. 126/11, G. 440/6.
panbuk	2	G. 71/9, G. 440/9.
amân	2	G. 197/4, G. 440/13,
uzadur-	2	G. 171/5, G. 440/15
ferzend	3	G. 311/7, G. 440/19, G. 450/2.
yaban	2	G. 440/25, Tuyug 11
apar-	3	G. 325/5, G. 414/1, G. 440/27, Tuyug 250
ört-	3	G. 330/2, G. 348/3, G. 440/35
raht	4	G. 178/8, G. 270/5, G. 340/2, G. 440/29
nîk	4	G. 354/3, G. 440/4, Tuyug 178, Tuyug 200.
benz	4	G. 180/1, G. 347/6, G. 440/6, G. 455/2.
kâğıd	3	G. 20/17, G. 440/39, G. 440/40,

440 numaralı gazel toplam 507 kelimedenden müteşekkildir. Bu kelimelerin 36’sı yalnızca ilgili gazelde yer almaktadır. 15 kelime ise *Nesîmî Divanı*’nda nadir olarak bulunan kelimelerdendir. İstatistikî olarak ifade edilirse gazel metnini oluşturan kelimelerden %6,9’u *Divan*’ın diğer şiirlerinde yer almaz. Gazelin %5,07’si ise *Divan*’da nadir olarak bulunan kelimelerden oluşmaktadır. Söz konusu dağılıma göre oluşturulan pasta grafiği, kelime kadrosu açısından, makalenin konusu olan gazelin *Nesîmî Divanı*’nda yer alan diğer gazellerden nasıl ayrı bir yerde durduğunu göstermektedir:

Tablo 3. Kelime Kadrosu

2.2. Konu

Çalışmaya konu olan gazel ölüm, berzah âlemi ve dünyanın geçiciliği ile ilgilidir. Şair şiirde dünya lezzetlerinden keyif almakta iken aniden sıtmaya tutulup hastalandığını, böylece ölüm vaktinin geldiğini anlatır. Eş dost, ölmekte olan kişinin başında *Kuran* okumaya başlarlar, bir yandan da son nefesini vermekte olan hasta kişinin dudaklarını pamukla ıslatırlar. Etrafindakileri tanıyamayacak hâle gelen şair bir anda Azrail’le karşılaşır. Ondan hayatta biraz daha kalmak üzere izin ister ancak Azrail bu isteğin mümkün olmadığını ifade eder. Böylece şair canını teslim eder ve kendisinin dostu olarak yalnızca dünyada iken işlediği amelleri görür. Yakınları, şairin ölümü üzerine figan etmeye ve ağlamaya başlar. Oğulları acıyla bağırırken eşi bir yas belirtisi olarak tırnaklarıyla yüzünü yırtar. Taze ölü, etrafında gerçekleşen olaylara şahit olsa da hiçbir söz söyleyemez. Nihayet onu gassale götürürler, acele bir şekilde yıkanmasını ve defne hazır hâle getirilmesini isterler. Ölü, hayatta iken onu seven kişilerin ölümden sonra ondan uzaklaşmaya başladıklarına şahit olur ve ölümün soğuk yüzüyle tanışır. Ölü yıkanır, kefenlenir ve defnedilir. Artık onun için berzah âlemi başlar. Münker ve Nekir adlı melekler gelip “Rabbin kim?” diye sorarlar. Ardından ölünün amellerini ve günahlarını öğrenmek isterler. Şairin sevapları günahlarına ağır basar, böylece azaptan kurtulur. Bunun devamında şair, berzah âleminde Münker ve Nekir’e doğru cevaplar verebilmenin öneminden bahseder. Aksi hâlde ölen kişi sonsuz bir azapta kalacaktır. Şair, dünya hayatındayken kimseye bir akçe vermediğini ama ölünce bunların hepsini arkada bıraktığını söyleyerek dünya

malının geçiciliğini vurgular. Asıl olanın iyi ameller işlemek olduğunu belirtir. Ölümden sonra elinde kalanın yalnızca hayırlı işler olduğunu, Allah'ın da hayır işleyenleri affederek cennetine alacağını ifade eder.

Ayan neşrinde (bu çalışmaya konu olan şüpheli gazel haricinde) Nesîmî'nin berzah âlemine dair hiçbir şiiri yoktur. İmâdüddîn Nesîmî sıklıkla dünya hayatının geçiciliğinden ve ahiret hayatından bahsetmiştir ama ölümün korkutucu yüzünden, berzah âleminden, Münker ile Nekir'in sorularından hiç söz etmemiştir. Bu konunun açıklık kazanması için Nesîmî'nin hakikat anlayışının bilinmesi gerekmektedir.

Nesîmî'ye göre insanın Hakk'ı bilmesi ancak nefsinden fânî olmasıyla mümkündür. Aksi hâlde Hak ile kulun ayrı olduğu varsayılacak, böylece insan kendisinin Hak olduğunu keşfedemeyecektir:

Fânî oldı özinden oldı Hak
Bildi kim cümle Hak imiş mutlak (Nesîmî, M. 2/14)

Kendisi aracılığıyla Hakk'ı tanıyan ve vahdete eren kişi için artık ölüm söz konusu değildir. Aşağıdaki beyitte Nesîmî yokluk, ölüm ve nefsi gece imgesiyle anlattığı cahilliğe bağlar. İnsanın Allah için bir tecelli mahalli olduğunu ise ayna imgesiyle dile getirir. Akıl sahibi olanlar ve kendilerinin Hakk'a tecelli mahalli olduklarını anlayanlar için yokluk sonsuzluğa, ölüm hayata, nefis karanlığı ise hakikatin gündüzüne döner:

Fenâ vefât ile nefsün bu üçü bir gicedür
Bekâ hayât ile gündüz bu 'akl ile mir'at (Nesîmî, G. 20/8)

Aslında insan ezelden beri sonsuzluğa aittir ancak onun bunu anlaması ancak hakikati görmesine bağlıdır. Hakikati anlayanlar için ölüm yoktur:

Ölmezem men ölesi hod degülem
Ezelden berü necât ileyem (Nesîmî, G. 273/2)

Ölüm, dünyadaki en önemli korkudur. Aslında ölümsüz olduğunu fark eden Nesîmî korkularından da kurtulmuştur. Bu şekilde ilahi aşk hususunda cesaretle ortaya çıkar. Bu hususta başına geleceklerden çekinmez:

Yanmagdan eger korhar isen şem'a yapışma
Şol âteşi gör kim neçe pervâneye ugrar (G. 79/2)

Şair, insanın hakikatinin Hak olduğunu haykırmak ister. Bu düşüncesi sebebiyle Hallac-ı Mansur'u düşünür. Onun uğrayacağı son, şairi korkutmaz:

Ger ene'l Hak söylemekden dâra asılsam ne gam
Munca Mansûrun asılmış başı der-dâr uşta gör (Nesîmî, G. 100/9)

Ölümden korkusu kalmayan, yalnızca Hak ile olmayı arzu eden şair bir an önce bu dünyadan ayrılmayı umut eder:

Mü'mine Hak dünyeyi zındân didi
Mü'mine çoh kılmaya zındânumuz (G. 189/9)

Şair canı bir kuş, bedeni ise bir kafes olarak düşünür. Dolayısıyla can, bedende haptir. Onun özgürlüğe yani sonsuzluğa uçmasını ister. Bu ise ancak ölümle mümkündür:

Gel iy Nesîmî bu ser-geşte cânı terk eyle
Ki cân kafesden uçar 'azm-i câvidân eyler (G. 159/7)

Vahdet düşüncesine sahip olan Nesîmî hem hayatı hem ölümü kendinde toplar. Hz. Nuh da Nuh tufanı da onun özünden ibarettir:

Zulmet-i mevt ü memâtem hem hayâtem hem memât
Mü'mine Nûh-ı necâtem kâfire Tûfân menem (Nesîmî, G. 266/6)

Bu anlayış, şairi ahiret korkusundan da kurtarır. O hem cennet hem cehennemdir:

Uçmag ile rıdvân menem tamu ile nîrân menem
Dâna ile nâdân menem hem ân ü hem ân olmuşam (Nesîmî, G. 253/7)

Dünya hayatının üzerine çıkan şair ahirette de gamdan uzak olacağı inancına sahiptir:

İy Nesîmî çün her iş takdîr elinden işlenür
Fârigam dünyâdan u 'ukbâda gamdan bî-gamam (Nesîmî, G. 287/7)

Özetlemek gerekirse İmâdüddîn Nesîmî Hakk'ın hakikatının kendi özünde olduğunu düşünür. Kendinden hareketle Allah'ı bilir. Böylece Allah gibi sonsuz olur. O, hem dünya hem ahiret hayatının üzerinde konumlanmaktadır. Bu nedenle ne ölümden ne de ahiretten korkar. Berzah âlemi, Mûnker ve Nekir'in soruları ise Nesîmî'yi ilgilendirmeyen teferruatlardan ibarettir. Nesîmî'nin hakikat tasavvuru zaten korkuya, ölümden çekinmeye, ahiretten bir şeyler ummaya ve dünya hayatında iken hayırlı işler işleme hedefine yer vermez. Onu ilgilendiren, dünyadayken hakikati idrak etmekten ibarettir.

İncelenen gazelde şairin ölümü korkutucu yüzüyle tasvir ettiği görülmektedir ama Nesîmî'nin ölümden korkmadığı hatta bunu arzuladığı anlaşılmaktadır.

440 numaralı gazelde şair, berzahta zor durumda kalmamak için hayır işlemek gerektiğini vurgular fakat İmâdüddîn Nesîmî'nin hayır işlemekle değil hakikati idrak etmekle ilgilendiği görülmektedir.

İmâdüddîn Nesîmî'ye ait eserlerin en belirgin özelliklerinden biri, Hurufiliğe ait kavram ve düşüncelere sıklıkla yer vermeleridir. 440 numaralı gazelde ise Hurufiliğe ait hiçbir iz bulunmamaktadır⁶².

⁶² Hurufilik ile ilgili bilgi almak için Fatih Usluer'in *Hurufilik* (2009) ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Hurufilik Metinleri Kataloğu* (1989) adlı eserlerine bakılabilir.

Nesîmî, Hurufiliğin dışında, şiirlerinde vahdet düşüncesine ve ilahi aşk anlayışına yer vermektedir. 440 numaralı gazelde bunlara dair de bir işaret yoktur.

Nesîmî, Allah'ın bir tecelli mahalli olması ve ilahi harfleri barındırması dolayısıyla insanın saç, kaş ve kirpik gibi hatlarından birer güzellik unsuru olarak sıklıkla bahsetmektedir. 440 numaralı gazelde ilgili güzellik unsurlarına yer verilmemiştir.

Görüldüğü üzere 440 numaralı gazelle Nesîmî'nin diğer şiirleri konu bakımından derin bir ayrılık içerisindedir. Ayrıca 440 numaralı gazel, Nesîmî'nin hakikat anlayışıyla çalışmaktadır. İmâdüddîn Nesîmî'nin diğer şiirlerinde yaygın olarak görülen hususlar 440 numaralı gazelde yoktur. Bu gazelin konusu ise Nesîmî'nin diğer şiirlerinde görülmez.

2.3. Üslup

İmâdüddîn Nesîmî coşkun söyleyişe sahiptir. Pek çok şiirde şairin sesi yüksek çıkar. O:

Mende sığar iki cihân men bu cihâna sıgmazam

Cevher-i lâ-mekân menem kevn ü mekâna sıgmazam (Nesîmî, G. 270/1)

derken hem vahdet sarhoşluğunu açığa vurur hem de inandığı hakikati dile getirir. Onun pek çok şiiri söz konusu hakikatin ifadesinden ibarettir. Ona ait âşıkâne gazelerde bile bu hakikatin varlığı sezilebilmektedir. 440 numaralı gazelde ise tehdit, korkutma ve öğüt havası hâkimdir. Şair, vasat bir üslupla okuyucuyu ölümün varlığı konusunda uyarmakta, can verme anının dehşetiyle korkutmakta ve ona dünyada iken hayır işlemesini söylemektedir.

Nesîmî'nin şiirlerinin belirgin olan bir başka özelliği tekrirlerdir. Bu tekrirler, onun coşkun söyleyişini ve şiirlerde ahengi ortaya çıkaran bir unsurdur. Buna dair bir örnek şöyledir:

Yüzün berk-i gül-i terdür gül-i ter

Boyun serv-i semen-berdür semen-ber (G. 75/1)

Çalışmaya konu olan gazelde ise tekrirler bulunmamaktadır.

440 numaralı gazel tahkiye üslubuyla yazılmıştır. Bu şiirde şair âdeta bir hikâye dile getirmekte, ölüm, defin işlemleri ve berzah hayatını anlatmaktadır. Bunun dışında, *Nesîmî Divanı*'nda tahkiye üslubuyla yazılmış tek şiir 156 numaralı gazeldir. Bu gazelde ise şair, inandığı ve dile getirdiği hakikatlerden dolayı Halep şehrinde derisinin yüzülerek idam edilişini anlatmaktadır. Şairin ölümüne dair rivayetler göz önünde bulundurulduğunda bu gazelin de aslında Nesîmî'ye ait olmama ihtimali vardır çünkü şiirde anlatılanlar şairin biyografisiyle örtüşmektedir. Şairin ise idam sırasında ya da sonrasında böyle bir şiir söylediği düşünülemez. Zaten Hüseyin Ayan da bu şiirin yalnızca Ayasofya nüshasında yer aldığını belirtmektedir (2020, s. 376). Bu durumda İmâdüddîn Nesîmî'nin tahkiye

üslubunu pek kullanmadığını söylemek mümkündür. 156 numaralı gazelin Nesîmî'ye ait olduğu kabul edilse bile 440 numaralı gazel, *Divan*'da tahkiye üslubuyla yazılmış iki gazelden biri olarak yer almaktadır.

İmâdüddîn Nesîmî ayet ve hadis iktibaslarını oldukça yoğun bir şekilde kullanmaktadır. *Türkçe Divan*'da yer alan onlarca şiirde bu iktibaslar görülmektedir. Mustafa Ünver'in yaptığı bir çalışmaya göre şair "222 ayeti iktibas etmiş, 449 ayete telmihte bulunmuş, 25 sureyi adıyla zikretmiş"tir (2008, s. 46). Gülistan Ekmekçi, Nesîmî'nin ayet ve hadis iktibaslarına dair müstakil bir çalışma yayımlamıştır (2018, ss. 94-112). Fatih Usluer ise ilgili iktibasların yoğunluğundan dolayı Nesîmî'nin müfessir bir şair olduğunu ileri sürmektedir (2020, s. 20). Oysa 440 numaralı 51 beyitlik gazelde hiçbir ayet ve hadis iktibası yer almamaktadır.

İmâdüddîn Nesîmî, klasik Türk edebiyatı geleneğinde yaygın olarak kullanılan *gül-bûlbûl*, *âb-ı hayât*, *bâd-ı sabâ*, *bezm-i elect*, *şem ü pervâne* gibi mazmunlara ve kelimelere şiirlerinde sıklıkla yer verir fakat 440 numaralı gazelde bahsi geçen ifadelerin hiçbirini yer almamaktadır.

Kafiye kelimelerinin çeşitliliği, klasik Türk şairlerinin yeteneğini gösteren bir unsurdur. İmâdüddîn Nesîmî de pek çok şiirinde kafiye kelimelerinin tamamen birbirinden farklı olması için uğraşmıştır. Bununla beraber şair bazen aynı gazelde aynı kafiye kelimelerini de kullanmıştır. 440 numaralı gazel örneğinde ise şairin kafiye kelimeleri konusunda oldukça fazla tekrara düştüğü görülür. Mesela "revânî/revânî" kelimesi yedi kez tekrarlanır. "anı" kelimesi yedi, "hanı" kelimesi dört, "nihânî" kelimesi üç, "nişânî" kelimesi üç, "Mustafânî" kelimesi ise iki kez tekrar edilir. Bu durumda 440 numaralı gazelin şairinin kafiye kelimeleri bulma konusunda oldukça acemi olduğunu söylemek gerekir. Nesîmî gibi önemli bir şairin böyle bir şiir yazmayacağı açıktır.

İmâdüddîn Nesîmî, şiirlerinde genellikle teşbih, istiare, tenasüp, telmih ve leff ü neşr gibi söz sanatlarını yoğun olarak kullanır. 440 numaralı gazelde ise söz sanatları yok denecek kadar azdır.

Nik-bed, zen-ferzend, dâg-nişân ve mâl-cihân kelimeleri yalnızca incelenen gazelde bağlaçla bağlanmış olup *Nesîmî Divanı*'ndaki diğer örneklerde söz konusu ifadelerin bağlaçla bağlanıp kullanıldığı görülmemektedir.

Nesîmî Divanı'nda, yoğun olmamakla beraber, Arapça ve Farsça tamlamaların kullanıldığı görülmektedir ancak makalede incelenen 51 beyitlik gazel-i mutavvelin yalnızca 12. beytinde bir Arapça (kâbızu'r-rûh) ve bir Farsça (rûh-ı revân) tamlama bulunmaktadır. Gazelin uzunluğu göz önüne alınınca bu oran, Nesîmî'nin diğer gazellerine göre oldukça düşüktür.

İncelenen gazelin konu (ölüm, berzah âlemi) ve bu konu ile ilgili ifadeler (Münker, Nekir, gassal, tabut vb.) bakımından *Nesîmî Divanı*'nda benzersiz

olduğu daha önce ifade edilmişti. Bundan dolayı söz konusu gazeli bir bütün olarak *Divan*'daki diğer şiirlerle üslup bakımından mukayese etmek gereksizdir çünkü tahkiye üslubuyla kaleme alınan bu gazelin diğerlerinden oldukça farklı olduğu zaten açıktır. Bununla beraber, şiirde dikkat çeken bazı kullanımlar mevcuttur. Mesela şair, ilgili gazelin 7. beytinde vefat etmek üzere olan kişinin başında *Kurân* okunduğunu söylemektedir:

Benüm bir lahzada nuṭkum dutıldı
Başum üste oḥudılar Qurânı (G. 440/7)

Oysa Nesîmî, *Divan*'ın hiçbir yerinde fiziki *Kurân*'ın okunduğunu ifade etmez. O, Hurufilik inancından hareket ederek *Kurân*'ı insanın ilahi hatlarından yani yüzünden okur. Seb'u'l-mesân olarak isimlendirilen Fatıha, yüzden başkası değildir. Allah'ın âyetleri, insanın yüzünde apaçık görünür. Nesîmî'ye göre asıl okunacak olan *Kurân* insanın/sevgilinin saç, kaş ve kirpiklerinden ibarettir. Bu konu ile ilgili bir örnek şöyledir:

‘İlmü’l-yakîn ile oḥıyan vechün âyetin
‘Aynü’l-yakîn görür seni Hakku’l-yakîn tanır (G. 63/6)

Nesîmî, *Divan*'ın hiçbir yerinde Azrail'den bahsetmez ancak incenen gazelin 12. beytinde şairin “kabızu'r-rûh” ifadesiyle Azrail'i işaret ettiği görülür:

Didüm ne işe geldün kabızu'r-rûḥ
Didi kabz itmege rûḥ-ı revânı (G. 440/12)

Nesîmî, eserlerinde otobiyografisine dair oldukça az delil bırakmış, kendi hayatına dair hususları dile getirmek yerine hakikate dair sözler söylemeyi tercih etmiştir. Şair, *Divan*'ın hiçbir yerinde eşinden ve çocuklarından doğrudan bahsetmez. Yalnızca bir beyitte kendi künyesinin Hak katında “Ebu'l-Fazl” (G. 141/12) olduğunu söylemesi dolayısıyla Fazlullah adında bir oğlunun olduğu düşünülmektedir. 440 numaralı gazelde ise art arda gelen beyitlerde eşinden ve çocuklarından -kurgusal bir düzlemde de olsa- doğrudan bahsetmektedir:

Zen ü ferzendlerüm kavm ü qarâbet
Menümçün kâmusı ider figâni

Oḡul uşaklarum çıḡrışdı cümle
İşitdüm ol zamânda gördüm anı

Ḥalâlüm el urup yüzini yırtdı
Şaçun yolup ider her dem figâni (G. 440/19-21)

Nesîmî, *Türkçe Divan*'da kıyafete dair peşmine, aba, hırka, cübbe, atlas, harir, keçe, kürk, libas ve don gibi pek çok isim kullanır ancak bu isimler arasında raht yoktur. Oysa incelenen gazelin 29. beytinde şair, kıyafetinden “raht” ismiyle bahseder:

Çü rahıtumı çılhardı yire yığdı
Yumurladı yuyıcı aldı anı (G. 440/29)

Nesîmî *Türkçe Divan*'da paradan dinar adıyla bahseder. Bununla ilgili bir örnek şöyledir:

Her bî-hüner insân bile mansıb yiri dutdı
Sâhib-hünere mansıb u dînâr bulunmaz (G. 178/5)

Oysa incelenen gazelde paradan akça adıyla söz edildiği görülmektedir:

Bir akça kimseye şarf itmez idüm
Koyup vardum kamu mâl u cihânı (G. 440/49)

Genel olarak bakıldığında 440 numaralı gazelin üslup açısından Nesîmî'nin diğer şiirlerinden farklı olduğu apaçıktır. İmâdüddîn Nesîmî'nin şiirlerinin belirgin özellikleri 440 numaralı gazelde görülmez. Tahkiye üslubuyla yazılan bu gazel coşkun söyleyişten uzaktır ve vasat bir anlatıma sahiptir. Söz sanatları ve klasik Türk edebiyatı mazmunları açısından hayli yetersiz olan bu şiir, kafiye kelimelerinin çeşitliliği yönüyle de Nesîmî'nin diğer şiirlerinin oldukça gerisindedir.

Sonuç

Hüseyin Ayan neşrinde yer alan 440 numaralı gazel kelime kadrosu, konu ve üslup açısından incelendiğinde aynı neşirde yer alan diğer şiirlerden oldukça farklıdır. Bununla beraber gazelin içeriği İmâdüddîn Nesîmî'nin hakikat anlayışıyla çelişmektedir. Ayrıca ilgili şiir yalnızca üç yazma nüshada yer almaktadır. Bu yazma nüshaların ikisi geç dönemde istinsah edilmiştir.

440 numaralı gazelin Nesîmî'ye ait olmadığına dair kanıtların her biri tek başına ele alındığında bu makalenin öne sürdüğü düşüncüyü kesin bir şekilde delillendirmekten uzaktır. Bunun yanında argümanlar bir bütün olarak düşünüldüğünde söz konusu şiirin Nesîmî'ye ait olmayabileceği hususu kuvvetlenmektedir. Tarihî metinler üzerinde kesin bir yargıda bulunmak imkânsızdır fakat öne sürülen delillere göre bu çalışmada incelenen gazelin kuvvetli bir ihtimalle İmâdüddîn Nesîmî'ye ait olmadığını söylemek mümkündür.

Hüseyin Ayan, Nesîmî'nin *Türkçe Divan*'ının tenkitli metnini hazırlarken Nesîmî'ye atfedilmiş yüzlerce şiiri şüpheli bulmuş, yine de eserine dâhil etmiştir. Yazarın bu şiirleri niçin şüpheli bulduğu ise tenkitli neşirde söz konusu edilmemiştir. Son yıllarda araştırmacılar, İmâdüddîn Nesîmî'ye atfedilen şiirleri yayımlamaktadırlar ama bu yayınların çoğunda, ortaya çıkarılan şiirlerin niçin Nesîmî'ye ait olduğu değerlendirilmemektedir. Bu durum, İmâdüddîn Nesîmî üzerine yapılacak çalışmalarda ona ait olmayan şiirlerin kullanılmasıyla, dolayısıyla Nesîmî mahlasıyla şiirler yazan diğer şairlere ait eserlerle İmâdüddîn

Nesîmî'ye ait olan şiirlerin karışmasıyla sonuçlanacaktır. Şüphesiz bu durum, elde edilen verilerin hatalı olmasına neden olacaktır.

Hüseyin Ayan'ın tenkitli neşrinde bazı hatalar olduğu bilinmektedir. Bunlardan birisi Penahi'ye ait bir metnin *Nesîmî Divanı*'na alınmasıdır. Bu makalede, Nesîmî'ye aidiyeti şüpheli bulunan 440 numaralı gazelin niçin ona ait olamayacağı delillendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda bu gazelin Nesîmî'ye ait olmadığı anlaşılmıştır. Buradan hareketle, İmâdüddîn Nesîmî üzerine yapılacak çalışmalarda, Ayan neşrinde yer alan ilgili gazelin *Türkçe Divan* dışında tutulması önerilmektedir. Böylece, ulaşılabilecek sonuçların daha doğru olacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Açıkgöz, C. (2017). Hayâlî Bey Dîvânı'nın Harfî'l-Yâ' Bölümündeki 95 ve 96. Gazeller Kime Ait? *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-8.
- Aksoyak, İ. H. (2005). Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bağdatlı Rûhî'ye Etkisi. *Bilig*, (33), 137-147.
- Aslan, M. (2021). Nazirelere Göre Divan Şiirinde Nesîmî Etkisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (72), 95-131.
- Ayan, H. (1971). Seyyid Nesîmî Hakkındaki Çalışmamız. *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, (2), 65-74.
- Ayan, H. (2020). *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bilgin, A. (2007). Nesîmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. XXXIII, ss. 3-5). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Edirneli Nazmî. (2017). *Mecmau'n-nezair* (F. Köksal, Haz.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap. 08.01.2025 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> adresinden erişildi.
- Ekmekçi, G. (2018). Nesîmî Divanı'nda Geçen Ayet ve Hadisler. *Akademik Bakış Dergisi*, (66), 94-112.
- Erdoğan, G. (2015). Bir 14. Yüzyıl Şairinin Biyografisini Yazmak: Nesîmî Örneği. M. Öz ve F. Yeşil (Ed.), *Ötekilerin Peşinde - Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan* içinde (ss. 371-396). Timaş Yayınları.
- Fidan, G. G. (2020). Nesîmî ve Ahmet Paşa'nın Yayımlanmış Divanlarında Bulunmayan Bazı Şiirleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (8), 349-356.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*. TTK Yayınları.
- Kaplan, H. (2018). İki Şair Bir Şiir II. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (63), 19-33.
- Kalyon, F. (2015). Nesîmî'nin, Divanında ve Diğer Kaynaklarda Rastlanmayan Şiirleri. *Turkish Studies*, 10(16), 783-806.
- Karakaş, M. (2019). Seyyid Nesîmî'nin Bilinmeyen Gazelleri. *CUJOSS*, 43(1), 120-144.

- Karakoç, K. (2020). Bir Şiir Mecmuasında Tespit Edilen Nesîmî'nin Bilinmeyen Gazelleri. *Ankara Hacı Bektaş Veli Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 43-55.
- Köksal, M. F. (2000). Nesîmî'nin Bilinmeyen Tuyuğları. *International Journal of Turkish Studies, Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı*, 2(24), 138-208.
- Köksal, M. F. (2009). Seyyid Nesîmî'nin Yayımlanmamış Şiirleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (50), 77-135.
- Köksal, M. F. (2024). Üveysî'nin Veysî'ye Atfedilen Ünlü Kasidesi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (33), 1-36.
- Macit, M. (2017). Şah İsmail Ahmet Paşa Divanı'nı Okudu Mu? *Bilig*, (80), 265-278.
- Mümtaz, S. (1926). *Azerbaycan Edebiyatı: Seyyid İmâdeddîn Nesîmî*. Bakü: Komünist Neşriyatı.
- Nesîmî. *Dîvân*. Beyazıt Kütüphanesi, Beyazıt, B3353.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 4244.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 3445.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 6940.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, Mil Yz A 3372/2.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz FB 186.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, Mil Yz A 8145/3.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz FB 242.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 3486.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz FB 221.
- Nesîmî. *Dîvân*. Milli Kütüphane. Milli Kütüphane Yazmalar. 06 Mil Yz A 3327.
- Nesîmî. *Dîvân*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 03851.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Bursa İnebey Kütüphanesi, Genel, 2275.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Bursa İnebey Kütüphanesi, Genel, 5058.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü. Bölge Yazma Eserler. BY0000003720.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 7708.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, AEmnz443.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, AEmnz535/2.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 108.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Muğlalı Hoca Mustafa Efendi, 00135-002.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızade Mehmed, 00395-001.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, 00639.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kemal Edip Kürkçüoğlu, 00017-001.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kemal Edip Kürkçüoğlu, 00029.

- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kemal Edip Kürkçüoğlu, No: 00011-001.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kemal Edip Kürkçüoğlu, 00011-001.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 03418.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Ek, 00144.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 00366.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 03977-002.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 08925.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa, 00097.
- Nesîmî. *Dîvân-ı Nesîmî*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kemal Edip Kürkçüoğlu, 00046.
- ‘Ömer Bin Mezîd. (1995). *Mecmuatü’n-nezair* (M. Canpolat, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, M. (2020). Seyyid Nesîmî Divânı’nın Kayda Değer Bir Nüshası ve Şairin Neşredilmemiş Türkçe Şiirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24(24), 439-504.
- Paşayev, G. (2019). *Seyyid İmadeddin Nesîmî Ebulfazl, Irak Divanı*. Zengin Yayıncılık.
- Penâhî. (2019). Şehriyârname. F. Usluer (Haz.), *Hurûfî Şiirler III* içinde (ss. 193-230). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Sadık, H. M. (1387). *Dîvân-ı Eş’âr-ı Türki Seyyid İmâdeddin Nesîmî Tebrizî*. İntişârât-ı Ahter.
- Tuğluk, İ. H. (2019). Hurûfî Mecmualarında Nesîmî. A. Yıldız ve Y. Yıldırım (Ed.), *Nesîmî Kitabı* içinde (ss. 83-104). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Usluer, F. (2009). *Hurufilik*. Kabalcı Yayınevi.
- Usluer, F. (2020). Hurûfî Kaynaklarında Nesîmî ve Nesîmî’yi Anlamak. F. Xəlili, (Ed.), *I. Beynəlxalq Quba Simpoziumu (Quba, 13-14 Sentyabr 2019-cu il) Materialları* içinde (ss. 8-20).
- Ünver, M. (2008). Bir Kur’an Şairi Olarak Nesîmî. *Diyanet İlmi Dergi*, 44(1), 31-46.
- Yıldız, A. (2019). Nesîmî’ye Ait Olduğu Düşünülen Bazı Gazeller. A. Yıldız ve Y. Yıldırım (Ed), *Nesîmî Kitabı* içinde (ss. 77-82). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Yusifli, X. (2005). *İmadəddin Nəsimi, Seçilmiş Əsərləri*. Altun Kitab Yayınları.
- Zülfe, Ö. (2005). Seyyid Nesîmî’nin Tıyuglarına Ek. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 121-135.